

Zakaj tema smrti in umiranja?

Odgovor ne bi mogel biti preprostejši: ker ni dovolj prisotna, pa bi morala biti. Tema se tiče vsakogar. Vsi bomo umrli in vsakomur kdo umre. Temeljna ozaveščenost o smrti in umiranju kronično manjka že leta, in to na vseh ravneh družbe, od širše javnosti, do strokovnih delavcev: zdravnikov, socialnih delavcev, državnih uradnikov, ki upravljajo prihodnost bolnišnic in domov za ostarele. Posledice bomo občutili vsi, če se medtem kaj ne premakne: dejstvo je, da se možnosti za spokojno, s seboj in svetom spravljeno umiranje čedalje bolj krčijo.

Včasih so za starostnike in umirajoče skrbele družine, danes se družinska struktura in poraba časa spreminjata in tega načina ne omogočata. Poleg tega skokovito narašča število kroničnih bolnikov – umiranje se začne prej in traja dlje časa. Tako bolnišnice kot domovi za ostarele v Sloveniji pa niso pripravljeni na oskrbo hudo bolnih in umirajočih.

V tujini se je ta tema začela vključevati v državne nacionalne programe v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. In pri nas? Začetke sprememb snujemo že deset let, a brez otipljivega rezultata. Odgovornost za to leži tudi v kratkovidnem pogledu na tematiko, nerazumevanju širših kulturnih (filozofskih, psiholoških, socioloških) predpostavk, iz katerih gradimo družbo, definiramo vlogo posameznika v njej, razvijamo odnose do soljudi in okolja, navsezadnje tudi odnos do samega sebe – do svojega življenja in smrti.

Adler pojmuje zahodno kulturo kot kulturo premagovanja problemov, pri čemer so problemi, s katerimi se ljudje soočajo, izpostavljeni racionalnim postopkom, ki lahko prinesejo primerne rešitve. To se pozna na vseh ravneh fizičnega in psihičnega življenja, strukturno-organizacijskega in osebnega, javnega in zasebnega. Tako na primer zahodni menedžerji vidijo probleme kot organizacijsko »bolezen«, ki jo moramo ozdraviti z analitično racionalnostjo in asertivnim sprejemanjem odločitev. Po drugi strani japonski menedžerji gledajo na negotovost in nered kot na naravni fenomen življenja (Westwood in Low, 2003). Slednje odraža njihovo sprejemanje danega položaja, kakor ga pojmujejo azijske filozofije: »Pustiti stvarjem rasti, ne da bi si jih lastil; [...] delovati, pa nič zahtevati zase; gojiti jih, pa ne stvarjem gospodariti.« (Zhuang Zi v Milčinski, 2002: 289) Pustiti biti

vsem stvarjem in jih sprejeti: sprejemanje brstečega cveta, stare raskave hruške, od blata umazanih škornjev in ožganih trav. Azijske kulture cenijo preprostost in nepopolnost – še več, menijo, da se notranjemu miru lahko približamo le prek nepopolnosti, prek nedokončane izjave ali nedokončane vzorca (Tanizaki, 2002). Nasprotno Anglosaksonci menijo, da lahko ljudje sebe, druge in okolje [oziroma Drugega na splošno – pri tem je Drugi lahko tujec, ženska, umirajoči in celo naše lastno telo] zapopadejo, nadzorujejo in vodijo v skladu s svojimi zmožnostmi, pričakovanji in željami. Ta dihotomija odseva klasično kulturno razsežnost človeških odnosov do okolja, ki namiguje, da nekatere kulture razvijejo odnos do okolja (ali telesa) na podlagi predpostavke, da lahko ljudje posegajo v naravo ali v telo. Druge kulture razvijejo pogled, po katerem so v harmoniji z naravo ali pa so ji podrejeni.

Nastanek pogleda, po katerem ljudje obvladujejo in nadzorujejo naravo, sovпада z vzponom moderne znanosti – v skladu s tem ljudje, ki se soočajo z okoljem (ali telesom), tega vidijo kot problem, ki ga je treba odpraviti, obvladati, nadzorovati, voditi. V tem smislu lahko rečemo, da je zahodno pojmovanje smrti in umiranja posledica uvedbe stroge znanstvene metode: pozitivistične induktivno-deduktivne metode, utilitarne naravnosti, človeškega dejanja kot progresivno gibanje naprej in modernega časa. Slednji je v nasprotju z vzhodnim, ki je polikromatski, elastičen, ciklični (nikoli ne moremo govoriti o začetku ali koncu, saj ima vsak začetek konec, ki je ponovni začetek), monokromatski, diskreten, linearen (z začetkom in koncem). Predvsem pa vidimo, da poskuša zahodna znanstvena kultura izbrisati vse, kar je nepopolno – tj. minljivo, zmotljivo, partikularno in se do vsega, kar je, obnaša, kot da nam je na voljo za neomejeno uporabo – bodisi v praktičnem, teoretičnem ali hedonističnem pomenu.

Tako se današnji zahodnjak v postmodernizmu sooča s smrtjo na ravni maksimalnega (erotiziranega) užitka kot tistega vrhunškega užitka, ki meji celo na religiozno in metafizično čaščenje (»narava sama uničuje zato, da bi lahko ustvarjala, in nam nalaga uničevanje kot vrhovni zakon, ki nam z izvrševanjem tega prinese največ užitka« – Sade, 1996) in po katerem smrt kot končna meja smrtnika pomeni ukinitve ločnice med subjektom in objektom (Bataille); kot tisto, ki jo lahko (vsaj delno) obvladujemo in nadzorujemo z različnimi postopki in tehnologijami (sodobna medicina); kot nekaj, kar je grožnja naši utilitarni in ekonomski paradigmi in zato zbuja kar največji strah (»Človek nima strahu pred smrtjo, ampak pred tem, kar lahko izgubi, svoje telo, ego, identiteto, ali pa strah pred izgubo v nič, 'nejazu'« – Fromm, 1977: 126).

Pri odnosu do smrti na čustveni in umski ravni, kot tudi pri vseh drugih vsakdanjih, praktičnih ali teoretičnih fenomenih v postmodernizmu, gre za notranjo fragmentacijo in vzpostavitev distance do sebe in drugih. Gre za čustva in občutke, ki so prosto lebdeči in neosebni, kar pomeni, da nas nič več ne more pretirano presenetiti, razveseliti ali razžalostiti, in za misli, ki zaradi preobilice informacij in inovacij niso več sposobne niti zaslutiti, kaj šele dejansko zaobjeti celoto, ampak samo še delčke. To ima na ravni posameznika za posledico izgubo občutka smeri in smisla, izgubo vezi s soljudmi in s seboj, na teoretski ravni pa drobljenje znanstvenih disciplin na specialistične pododdelke (Jameson, 1992; Clark, 2002).

Toda indiferentnost naših občutij in mišljenjske fragmentarnosti je posledica naše odločitve za (ne)pristno življenje. In kot nadaljnja posledica tega se je izgubila tudi pomembna navada, da potrpežljivo prenašamo življenjske tegobe. A po dolgih letih zanikovanja moramo prepoznati tega bo kot eno temeljnih sestavin človeškega obstoja in se znova naučiti živeti z njo, da bi onemogočili njene smrtno nevarne pasti ter poudarili njeno najmanj škodljivo plat. »Znova ji podeliti pravico do bivanja v našem življenju, znova jo uvesti v vsakdanji jezik, to pomeni osvoboditi se nezdrave očaranosti, s katero nas mami, kadar je prikrita, to pa pomeni tudi vsebovati jo in tako integrirati.«

[Bruckner, 2005: 200] Zato pristnega življenja ne moremo najti v odpovedovanju, ampak v strastnem navezovanju na druge ljudi in čare sveta, čeprav to pomeni, da jih bomo nekoč izgubili in zaradi tega trpeli [Bruckner, 2005].

Ta blok tako želi izzvati danes nekatere povsem samoumevne predpostavke o umiranju in smrti, kot tudi ponovno senzibilizirati naša občutja in dejanja, ki jih imamo do umirajočih – tudi z navajanjem azijskih misli, za katere se zdi, da na tem področju ponujajo zrna modrosti, ki nam jih v sedanjem trenutku manjka.

In kaj bi bilo še dobro storiti v prihodnosti na tem področju?

Če pregledamo stanje na področju smrti in umiranja v Sloveniji, vidimo, da nas čaka še neznansko dolga pot, da bomo umirajočim in njihovim svojcem zagotovili človeka vredne razmere v času poslavljanja. Tako na organizacijsko-strukturni kot na teoretsko-praktični ravni zaostajamo. Soočamo se z zastarelim zdravstveno-socialnim sistemom, ki do danes paliativne oskrbe še ni vneslo v svoj program oziroma še zdaleč ne dovolj. Ob tem in za to pa so potrebne tudi spremembe v miselnosti strokovnjakov in najširše javnosti.

Tako na humanističnem kot na zdravstvenem področju se pogosto zdi tema umiranja čudaški pojav, ki nas znenada doleti, potem pa hitro izgine v pozabo. Za to, da pride do sprememb v miselnosti, mora vedno preteči veliko vode. Že obstoječe institucije – naj omenim Slovensko društvo hospic, Zavod za paliativno oskrbo in Inštitut Antona Trstenjaka – se že leta trudijo za detabuizacijo smrti in humanejše umiranje. Sodoben način življenja nas sili v drugo smer. Če ne želimo umreti osamljeni, s tesnobnimi občutki in v nepotrebnih bolečinah, se bosta morali tako splošna ozaveščenost kot zdravstveno-socialna ponudba močno izboljšati. Ta zbirka člankov naj bo kapljica v reki humanizacije umiranja, spremljanja umirajočih in njihovih bližnjih.